

ВИЩА ОСВІТА І КУЛЬТУРА В ГЛОБАЛЬНОМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ: ВИРОБНИЦТВО НОВОГО ЗНАННЕВОГО ПРОДУКТУ

Наталія Терентьєва

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки, психології та методики
фізичного виховання Чернігівського національного
педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*

Наукова розвідка репрезентує ідею можливого лідерства країни в глобалізованому світі через рівень розвитку людського капіталу як інтеграційного показника, який визначає внутрішні можливості країни щодо продукування знання та його використання в промисловому і суспільному розвитку; нові відносини між країнами, які продукують знання, і країнами, які мають дефіцит знання. Продукування нового знанневого продукту представлено через призму академічної чесності (нечесності), що безпосередньо пов'язане з питанням авторських прав та захисту інтелектуальної власності; проз'юмеризму та стресогенності, утвердженням парадигми людиноцентризму та аксіологічної парадигми управління; визначення освітнього лідерства та створення системи меритократії. Репрезентовано авторське бачення міждисциплінарності як основи продукування нового знанневого продукту в інформаційному суспільстві.

Наголошено, що глобалізм передбачає переосмислення економічних, екологічних, комунікаційних, інформаційних та інших аспектів щодо їх природи й співвідношення з культурою та культурною сутністю техніко-техногенних процесів через встановлення лідерства (країн, технологій, наукового знання у формі когнітивного / креативного продукту тощо).

Зазначено появу нових інтегрованих наук, зокрема сек'юритології (науки про безпеку), освітології (науки про освіту), університетології (науки про університетську освіту як феномен) та ін. Наголошено, що дослідження явищ та феноменів освіти неможливо без інтеграції знань з різних галузей та сфер, а дослідження університетської освіти передбачає інтеграцію філософського, освітнього, економічного, технічного (технологічного, інженерного), природничого (екологічного, ноосферного), політичного (націє- та державотворчого), юридичного (нормативно-правового, економіко-правового), культурологічного, історичного, соціономічного та ін. знання, що дає змогу продукувати інноваційний інтелектуальний продукт як основу нових технологій, які передбачають лідерство в освіті, підвищення рівня "знанневої інтенсивності" та інтелектуального капіталу.

Освіта, як складова культури, в своїй зміні та модифікації невіддільна від напрямів перспективного розвитку української культури: проблематики буття особи, нації і держави, національних традицій та їх оновлення відповідно до вимог часу, культурного діалогу на міжнародному й міждержавному рівнях, усвідомлення належного місця нації у всесвітньо-історичному процесі [2, с. 345]. Культура є вираженням досягнутого людством (людиною) рівня історичного прогресу. Глобалізація, утвердження інформаційного суспільства, ринкових відносин і демократизація потребують відповідного культурного забезпечення в умовах зростання значущості інтелекту і прагнення дати (набути) освіту. Кінець ХХ століття засвідчив зміну соціально-політичної парадигми на соціально-культурну. Роль культури як складника людського розвитку визначається у таких напрямках: збереження культурно-історичної спадщини; забезпечення доступу до культурного надбання; розвиток творчого потенціалу суспільства; сприяння культурному різноманіттю в сучасних суспільствах [2, с. 363]. Основними рисами світової культурної ситуації початку ХХІ століття виокремлюють явище глобалізації, високотехнологічність, зміну уявлень про мету людського (гуманітарного) розвитку й роль культури в ньому.

Цивілізаційними викликами ХХІ століття, на яких варто зацентувати увагу вітчизняним працівникам системи вищої освіти, виокремлено такі:

- невинна глобалізація, яка охоплює всі сфери суспільства і не лише взаємозбагачує і взаємоузележне людство, а й загострює конкуренцію між країнами, народами, окремими громадянами в процесі їхньої взаємодії й географічної та економічної мобільності;

- змінність, що прогресує в будь-якій сфері діяльності і ґрунтується на інноваційному типі розвитку;

- демократизація й гуманізація сучасних суспільств з одночасним посиленням вимог до особистої компетентності та самодостатності людини;

- формування нового цивілізаційного феномену – мережного

суспільства через інноваційний розвиток ІКТ (В. Кремень, 2014) [7, с. 8–9]. Мережне суспільство як новий соціальний устрій, що формується в глобальному масштабі, характеризується й визначається структурою та конфігурацією інформаційних потоків (М. Кастельс, 1996–1998), які складають основу інформаційної (інформаціональної) економіки, де конкурентоспроможність визначається здатністю генерувати, обробляти і ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях.

Інформаційне суспільство, зокрема його теперішня стадія, – суспільство знань, або знаннєве суспільство (К–суспільство) потребує фахівців, які вільно орієнтуються в ньому та продукують новий продукт (новий знаннєвий продукт), завдяки якому країна, нація посідає високі позиції в загальних світових рейтингах, продукуючи нові технології як основу виробництва в інформаційному суспільстві, ґрунтуючись на дослідженнях, що ініціюють появу нового продукту.

В освіті кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризувався поліпарадигмальністю розвитку вищої освіти й, відповідно, поліпарадигмальністю університетської освіти (Н. Бордовська, О. Реан). Парадигмами університетської освіти визначено культурно-ціннісну, академічну, професійну, технократичну, гуманістичну, які можуть існувати як співмірно, так і окремо в різні історичні періоди. Культурно-ціннісна парадигма характеризується освоєнням універсальних елементів культури та цінностей минулих поколінь за допомогою систематичного й поглибленого вивчення праць великих мислителів та діячів, орієнтує на різнобічне пізнання світу. Академічна парадигма характеризується пріоритетом в університетській освіті теоретичних знань і розвитком фундаментальних наук, орієнтацією на підготовку випускників університету до пошуку нових знань, розуміння і пояснення світу та дій людини з позицій науки, теорії, гіпотези. Професійна парадигма проявляється в збагаченні й розширенні змісту університетської освіти за умови зниження пріоритету науки як найціннішого способу пізнання та пояснення світу. Технократична парадигма виявляється у пріоритеті світогляду з такими ознаками:

превалювання техніки й технології над науковими й культурними цінностями, вузькопрагматична спрямованість вищої освіти і розвитку наукового знання. Гуманістична парадигма надає пріоритетну роль людині з її здібностями та інтересами, стверджуючи, що в умовах університету студенти мають отримати універсальну освіту й обрати сферу професійної діяльності не тільки соціально значиму, а й за покликанням, що забезпечує самореалізацію особистості [3]. Не можна стверджувати пріоритет однієї парадигми, оскільки сучасне суспільство потребує їх інтеграції, що сприяє розширенню та підвищенню якості як освітніх послуг, так і знанневого продукту.

На рівні культури глобалізаційні процеси виявляються в збільшенні стандартизованого всесвітнього ринку культурних послуг і товарів. Говорячи про освіту, ми говоримо і про освітні послуги, і про продуктивну силу. Вища освіта набуває більшого соціального виміру, оскільки місія вищих навчальних закладів включає таку складову, як ринок праці, що передбачає взаємодію рівня працедавця – ВНЗ, розширює перелік соціономічних професій, регулюючи відношення “індивід – соціальна інституція”. Ці професії передбачають володіння випускниками юридичними, соціологічними, психологічними компетентностями в загальному, організаційно-управлінською та конфліктологічною – на високому рівні впровадження в практичну діяльність, сформованим проектно-дослідницьким мисленням. Зазначене вище підтверджує співпрацю рівнів “соціальна інституція – соціальна інституція”, “соціальна інституція – особистість”, “особистість – особистість” у глобальному просторі.

Глобалізм передбачає переосмислення економічних, екологічних, комунікаційних, інформаційних та інших аспектів щодо їх природи й співвідношення з культурою та культурною сутністю техніко-техногенних процесів на рівні протистояння наднаціонального і національного. Таке протистояння виявляється і через встановлення лідерства: країн, технологій, наукового знання у формі когнітивного (креативного) продукту тощо. На жаль, для України, за словами В. Кременя, характер-

ною є тенденція не тільки згортання виробництва власного когнітивного продукту, а й зведення його до місцевого рівня [8, с. 194].

Значущим для розуміння позицій (можливого лідерства) країни у глобалізованому світі є рівень розвитку людського капіталу як інтеграційного показника, який визначає внутрішні можливості країни щодо продукування знання та його використання в промисловому і суспільному розвитку. Таким чином, складаються нові відносини між країнами, які продукують знання, і країнами, які мають дефіцит знання – культурне протистояння глобалізму, оскільки передбачає культуру мислення, проектування (прогнозування), модулювання, виробництва і застосування когнітивного креативного продукту. На рівні національному – це протистояння виявляється в економічному, техніко-технологічному та інформаційно-комунікативному напрямках. Отже, епоха культурного протистояння починається саме з глобалізаційних процесів.

Щодо наднаціонального рівня, йдеться про наднаціональні корпорації, які створюють наднаціональну цивілізаційну силу, що прискорює глобалізаційні процеси через такі чинники, як розвиток інтелекту, компетентностей та якостей людей. Наднаціональний рівень, на нашу думку, співмірний з ноосферизацією, яка передбачає, зокрема в сфері університетської освіти в контексті стратегічного планування сталого розвитку суспільства та людського розвитку, формування критично-інноваційного потенціалу університету та нового мислення людини в умовах університетської освіти, а це передбачає реагування на соціальні, економічні, наукові та культурні аспекти; формування глобальних знань для вирішення глобальних проблем; розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції; інформованість, відкритість та прозорість діяльності закладу в рамках його автономії.

У рамках однієї галузі знань (сфери господарства) складно створити новий продукт, оскільки інтеграційні процеси в суспільстві досягли такого рівня, що дійсно новий продукт можна згенерувати лише на межі існуючих галузей знань. Активно виникають нові науки

як інтегровані, зокрема сек'юритологія (науки про безпеку), освітологія (науки про освіту), університетологія (науки про університетську освіту як феномен) та ін. Наприклад, сек'юритологія як галузь інтегрованого знання передбачає дослідження на межі природничих, технічних, медичних, аграрних, суспільних, політичних, воєнних наук і “специфічних наукових дисциплін з родоводом, що сягає до початків наукового пізнання дійсності” (Л. Коженевські, 2015) [5, с. 71].

Окремі аспекти створення нового знаннєвого продукту розглядалися в працях В. Кременя, В. Андрущенка, М. Євтуха, Н. Терентьєвої (саме у такому формулюванні проблематики), Т. Жижко, Н. Дем'яненко, О. Слюсаренко, З. Самчука, науковців науково-дослідних установ країни, дослідницьких, класичних та галузевих університетів. Відповідно до науково-статистичних доповідей (В. Ковтунець, 2015; методологічний семінар від 22 вересня 2015 р., ІВО НАПН України) новий знаннєвий продукт переважно продукується науково-педагогічним складом університетського сектору освіти, а не науково-дослідних установ, незважаючи на недостатнє фінансування наукових досліджень університетів та інших закладів вищої освіти.

Новий знаннєвий (інноваційний) креативний інформаційний продукт є результатом досліджень (як фундаментальних, так і прикладних), здійснюваних у рамках переважно теоретичного та винахідницького характеру, що пов'язане з недостатнім фінансуванням прикладних досліджень природничо-математичної та технічної галузі. Україна визначила власну потребу в створенні інноваційного продукту в порядку здійснення їх фінансування у такій послідовності: освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій; широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони довкілля; розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки; впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики [12].

Інформаційне суспільство характеризується переосмисленням

взаємозв'язків та взаємозалежностей між галузями знань, які сприймаються не як відокремлені, незалежні та непов'язані, а як різні прояви ноосферного знаннєвого утворення, що є проявом планетарної свідомості та нового планетарного мислення. Лише інтеграція взмозі репрезентувати креативний інформаційний продукт.

В інформаційному суспільстві знання стають безпосередньою продуктивною силою, що вимагає постійного їх поновлення впродовж життя, у власній практичній діяльності. Тобто людина має набути важливих компетенцій шляхом застосування знань, що дозволить їй знаходити рішення в будь-яких професійних і життєвих ситуаціях. Знання характеризуються різноманіттям джерел, базуються на глобальній інформаційній інфраструктурі та залежать від таких пріоритетних сфер людської діяльності, як наука, технології, політика, економіка, культура та освіта. Знання вже не можна визначити в межах класичних дисциплін, вони стають комплексними, проблемно орієнтованими та міждисциплінарними. Одночасно знання є індивідуальними та колективними, набуваючи синергетичного характеру.

Нові знання, генеровані наукою, підготовка високоякісного людського капіталу на базі якісної освіти, створення додаткових багатств виробничим сектором та бізнесом – невіддільні компоненти сучасного суспільства, побудованого на знаннях. Зростає роль методологічних, системних, міждисциплінарних знань людини, необхідних для раціонального оперування з різноманітними знаннями та гігантськими обсягами даних під час вирішення нових, нестандартних проблем.

Закцентувавши увагу на дослідженні університетської освіти наголосимо на тих галузях знань, які безпосередньо чи опосередковано, вивчаючи цей феномен у вузькогалузевих межах, продукують первинний новий знаннєвий продукт, на основі якого створюється креативний (інтегрований) інформаційний знаннєвий продукт. Первинним новим знаннєвим продуктом, на основі якого відбувається створення інтегрованого (міждисциплінарного) креативного продукту можуть слугувати монографічні дослідження, здійснені відділами науково-дослідних установ з визначеної проблематики. Оскільки

феномен університетської освіти є предметом дослідження наукового колективу Інституту вищої освіти НАПН України, наголосимо саме на цих напрацюваннях у контексті виникнення та розвитку нової галузі інтегрованого знання – університетології (В. Луговий). Навіть короткий контент-аналіз окремих праць дозволяє стверджувати міждисциплінарність досліджень: Вища освіта України: стан та проблеми (І. Жилияєв, В. Ковтунець, М. Сьомкін, 2015) [6] – інтеграція економічного, технічного, правового знання та статистичного репрезентування узагальненої інформації; розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації (О. Слюсаренко, 2015) [14] – інтеграція філософського, освітнього (управлінського, порівняльно-педагогічного), історичного, економічного знання; розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд (колективна праця, 2015) [13] – інтеграція освітнього (управлінського, порівняльно-педагогічного), політичного знання; теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи (колективна монографія за заг. ред. І. Грищенко, 2015) [16] – інтеграція економічного, освітнього, політичного знання; вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні (З. Самчук, Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін., 2015) [4] – інтеграція філософського, освітнього, культурологічного, соціономічного знання; феномен університету в контексті часових та просторових викликів (С. Курбатов, 2014) [9] – інтеграція філософського, історичного, політичного (націєтворчого), економічного знання; феномен університету в контексті “суспільства знань” (В. Андрущенко, І. Предборська, Є. Пінчук, І. Степаненко та ін., 2014) [18] – інтеграція філософського, соціономічного, економічного, культурологічного, техніко-технологічного знання; оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції (Б. Воронкова, М. Дебич, Н. Дем’яненко, Н. Дівінська та ін., 2014) [8] – інтеграція освітянського, гуманітарного і соціально-комунікативного знання; теоретико-методологічні основи модернізації природничої та інженерної вищої освіти в умовах

інноваційно-технологічного розвитку суспільства (К. Корсак, Ю. Корсак, З. Таругіна, А. Похресник, Г. Козлакова, А. Гуржій та ін., 2014) [17] – інтеграція інженерного, природничого, технічного, філософського, історичного, освітнього знання та ін.

Оскільки освіта є видом економічної діяльності, а її розвиток здійснюється в конкретних історичних, політичних, суспільних і соціальних умовах, практично неможливо розглядати її розвиток, феномен, тенденції, прогнози та перспективи без залучення економічних знань, політичних (включаючи націєтворчі), юридичних (правове забезпечення і відповідальність), історичних, соціономічних, філософських, власне освітянських та інших знань, що, з одного боку, ускладнює проведення доліджень (складно охопити всі аспекти), з іншого – сприяє дослідженню на межі наукового знання і, відповідно, створенню нового знанневого продукту на основі міждисциплінарності його здійснення.

Розглядаючи розвиток освіти в контексті сталого розвитку суспільства, зазначимо інтеграцію знань з різних галузей і сфер. Усвідомлення недоцільності парадигми економічного зростання й заміна її новою альтернативною парадигмою коеволюції (постійна взаємодія людських та природних систем, їх взаємний вплив та постійна адаптація до змін), спрямували розвиток суспільних систем, включаючи освіту та науково-техніко-технологічний прогрес, у бік гармонізації, відповідності майбутнім потребам людства, збереження довкілля та природно-ресурсного потенціалу, тобто започатковано перехід до так званого сталого розвитку (Sustainable Development). Наприкінці XX століття термін сталий розвиток застосовувався переважно для природничо-економічної сфери, початок XXI століття характеризується широким розумінням сталого розвитку, який визначено як “перспективну ідеологію XXI століття” [15, с. 12]. Питання сталого розвитку є предметом дослідження фахівців природничої, соціальної, технічної, філософської, економічної, політичної, освітянської сфер, що доводить інтеграційний характер проблематики та необхідність створення концепції (стратегії). Ядром концепції

сталого розвитку визначено “збереження людини як біологічного виду та прогресивний розвиток її як особистості” [15, с. 15]. Ми дотримуємося думки, що сталим (стійким) може бути тільки такий суспільний розвиток, який спирається на конкурентоспроможну економіку; розвинений внутрішній ринок; національний виробничий комплекс, що всебічно використовує потенціал транснаціонального капіталу і гарантує економічну безпеку країни; збалансовану соціальну структуру та ефективну політичну систему. Таким чином, дослідження розвитку університетської освіти в контексті сталого розвитку як перспективного напрямку передбачає інтеграцію, окрім освітніх, знань з філософських, економічних, політичних, соціальних, технічних, природничих, юридичних наук тощо.

Виокремлюючи тенденції розвитку університетської освіти, вбачаємо за потрібне вивчення національних стратегій розвитку, доповідей, аналітичних звітів, концепцій тощо, оскільки саме вони репрезентують стратегічні напрями та пріоритети, на основі яких визначаються останні тенденції, можна спрогнозувати та (або) визначити нові напрями розвитку та перспективи. Один з найрозповсюдженіших підходів до виокремлення тенденцій розвитку ґрунтується на вивченні закономірностей та специфіці розвитку освіти в регіоні, країні, геополітичному просторі протягом десятиліть. Окреслюючи та аналізуючи етапи розвитку галузі (сфери) явища тощо, виокремлюють тенденції розвитку та перспективні напрями подальших досліджень, ґрунтуючись на ретельному дослідженні, наприклад: освітньої політики, світової, європейської та національних нормативно-правових баз документів; показників розвитку суспільства, наявних і доступних регіональних та національних статистичних даних з освіти для проведення детального аналізу тощо. Цей підхід найчастіше застосовується науковцями в історико-педагогічних та порівняльно-педагогічних дослідженнях.

Тенденції оцінення, окрім виявлення нових напрямів, містять характеристику подальшого розвитку певної галузі, і діють як передбачення перспектив майбутніх наукових розвідок переважно

інтегрованого (міждисциплінарного) характеру. Ці тенденції мають прогностичний характер (оцінення теперішнього стану і виявлення проблеми найближчого майбутнього на основі статистичних даних, аналітичних звітів, національних доповідей тощо). Тенденції встановлення або отримання (вилучення) передбачають постановку цілей і завдань для досягнень найближчим часом. Це пошук інновацій та втілення їх у життя завдяки детальному вивченню та аналізу нестандартних ідей – створення нових тенденцій. Встановлені тенденції відображають бажаний результат майбутнього розвитку, окреслюють початкові етапи його досягнення. Тенденції прояву визначають проблеми, які можливо ідентифікувати, та репрезентують перспективи на майбутнє через розробку критеріїв, вказівок чи рекомендацій щодо наступних дій.

Таким чином, виокремлення тенденцій розвитку університетської освіти передбачає інтеграцію знань з економічних, технічних, освітніх, юридичних, історичних, соціономічних, статистичних та практично всіх прикладних наук, оскільки університетська освіта є класичною й галузевою. Наведені вище переконання підтверджуються у наукових розвідках авторів колективної монографії “Вища освіта України: ризики, сподівання, успіхи” (2015) [5, с. 7–89]. Автором на основі міждисциплінарного підходу в рамках докторського дослідження виокремлено, наприклад, тенденцію ноосферизації освіти (зокрема університетської освіти), що є інтеграцією природничого (еконологічного), політичного, економічного, освітнього, культурологічного, соціономічного та ін. знання.

Оскільки лідерство в освіті передбачає створення креативного знанневого (інформаційного) продукту, спробуємо частково з’ясувати та репрезентувати, яким чином це відбувається або (та) має відбуватися в установах України, які продукують відповідний продукт – університети і науково-дослідні інститути. Яким чином посісти (досягти) позицію лідера – за рахунок кількісного чи якісного показника; яким чином здійснити відповідні вимірювання для досягнення об’єктивного рейтингового місця? Одним із складників

загального рейтингу є продукування власної знаннєвої компоненти. Переважна більшість вищих навчальних закладів України має власний рейтинг оцінювання діяльності професорсько-викладацького складу, одним з елементів якого є кількість друкованих праць (авторських аркушів) за навчальний рік. Розглянемо цю позицію більш детально. Якщо відбувається продукування дійсно нового знаннєвого продукту, на його “визрівання” потрібен час, і практично неможливо обмежитися десятима місяцями (це стосується і природничо-математичних, і технічних, і гуманітарних наук). Реально здійснити аналіз напрацьованих іншими науковцями результатів (за умови наявності їх у відкритому доступі), зробити передбачення, прогнози, запропонувати можливий алгоритм роботи, але зазначене не є новим знаннєвим продуктом. Та місце в рейтингу передбачає наявність або відсутність контракту на наступний рік. Таким чином, науковці потрапляють у залежність від рейтингу і змушені для зниження стресогенності представляти компільований продукт або продукт, який є новим для певної частини людства, наприклад, представляти напрацювання зарубіжних колег, або адаптувати колишній новий знаннєвий продукт до сучасних реалій. Звісно, цей продукт також є знаннєвим продуктом, але оновленим (модернізованим) адаптованим, а не креативним. Перебуваючи в постійній залежності від умов подовження – не подовження контракту науковців, які працюють у вищих навчальних закладах, і виконують й інші види діяльності (навчальна, навчально-методична, наукова зі студентами, власна наукова, представницька, організаційна, соціально-культурна тощо), що також є складовими рейтингу, не завжди навіть мають час на осмислення існуючого наукового продукту з метою його адаптації для сприймання студентською та аспірантською молоддю. І така ситуація абсолютно не сприяє лідерству країни в створенні знаннєвого продукту. Проте кількість авторських аркушів легко виміряти, і як кількісний показник він є доволі зрозумілим.

Щодо якісного аспекту – яким чином з’ясувати, чи дійсно представлена друкована продукція репрезентує новий знаннєвий

продукт? Жодна експертна рада не володіє всією наявною в світі інформацією з різних сфер і галузей знань. Частково може допомогти перевірка друкованої продукції на плагіат, але й тут виникає безліч питань: як здійснити доступ до неоцифрованих документів, яка друкована праця є первісною, як уникнути співпадіння ідей і думок у різних авторів, чи вважати плагіатом авторський переклад іншомовних текстів та ін.? Збираючи матеріали до колективних монографій, ми неодноразово стикаємося під час перевірки на плагіат (за допомогою спеціальних програм, наприклад, програмного засобу eTXT Антиплагіат <http://www.etxt.ru/antiplagiat/>) з такою проблемою: за результатами перевірки текст має невеликий відсоток авторства. Під час повідсоткового розгляду та співставлення з пропонованою програмою першоджерелом з'ясовується, що програма вбачає первісною друкованою працею студентський реферат без відповідних посилань на монографії, статті чи дисертації, автор цих фундаментальних праць вважається не продуцентом нового знаннєвого продукту, а плагіатчиком. Тут варто повернутися до загальнолюдських цінностей, зокрема чесності, відповідальності, поваги до праці інших, наявність яких у людини не дозволить скористатися результатами праці інших людей, видавши їх за власні напрацювання. І першу позицію посідає питання академічної чесності, адже ніхто з науковців – авторів наукового знаннєвого продукту не застрахований від викрадення власних напрацювань і привласнення їх. Говорячи про прагматизм на рівні особистості та прагматизацію суспільства, не варто відкидати духовний та морально-ціннісний компонент людської діяльності.

Академічну чесність розглядаємо як складову академічної культури і визначаємо як сформовану систему поведінкових стереотипів, що виражають загальнолюдські морально-етичні традиції в сфері оцінювання знань і знаннєвого продукту. На жаль, на відміну від європейських країн і США, в Україні спостерігається академічна нечесність як з боку студентів і магістрантів, так і окремих науковців, включаючи аспірантів. Виокремлюють такі прояви академічної нечесності: списування (навмисне використання або спроба

використати недозволені матеріали, інформацію або навчальні посібники під час виконання академічного завдання); підробка (навмисна або недозволена фальсифікація чи вигадання інформації та її цитування в академічній роботі); надання допомоги для здійснення акту академічної нечесності (навмисна чи усвідомлена допомога або спроба допомоги іншому вчинити акт академічної нечесності); плагіат (навмисне чи усвідомлене представлення слів або ідей іншої особи як своїх в академічній роботі) [11, с. 105–106].

Цікаво реагує програма і на цитування (наприклад, історико-педагогічні розвідки): якщо сторінка є співмірною з абзацем (для дисертацій це є небажаним), текст вважається таким, що не має посилань, незважаючи на їх наявність. Можна розкрити ще багато таких моментів, та ми прагнемо зацентувати увагу на складності об'єктивного вимірювання якісного показника нового знаннєвого продукту. Тому вбачаємо за необхідне з'ясувати для кого саме цей продукт має бути новим: для студента, аспіранта, науковця, авторського колективу, наукової галузі, країни, цивілізації загалом. Щоб посісти позицію лідера новий знаннєвий продукт має бути абсолютно новим і розглядатися в цивілізаційному вимірі як абсолютна інновація (інновація сьомого рівня). В іншому випадку ми створюємо знаннєвий продукт інших рівнів.

Питання академічної чесності безпосередньо пов'язане з питанням авторських прав і захисту інтелектуальної власності. Спираючись на дослідження американської культури, питання академічної (чесності) нечесності пов'язують з наявністю в культурі трьох основних субкультур: моралістичної, традиціоналістської й індивідуалістичної. Моралістична субкультура вимагає суворого дотримання правових норм, розглядаючи єднання та співробітництво всіх членів суспільства як основу демократії; традиціоналістська субкультура передбачає визнання суспільної ієрархії, шанобливе ставлення до еліти; індивідуалістична субкультура припускає опору на власні сили, рівність впливу, за якого сторони мають взаємні зобов'язання, але діють з огляду на власні інтереси [11, с. 107].

Питання інтелектуальної власності є наріжним каменем пост-індустріального суспільства, оскільки саме воно має такі характерні риси [1, с. 15–16]: провідна сфера виробництва – обробна і переробна; провідний принцип функціонування – систематизація теоретичних знань, орієнтація на майбутнє; стратегічний ресурс – інформація; базові технології – інтелектуальні, наукомісткі; переважаючий тип обміну – інформаційний; базові професії – науковці, висококваліфіковані фахівці; соціальний центр – університет; основа влади – знання, кваліфікація (на відміну від індустріального – власність, технічні навички, політичні організації); критерії оцінювання бізнесу – здатність здійснювати інновації. На жаль, мусимо засвідчити, що далеко не всі ці риси притаманні українському суспільству, ми й досі перебуваємо на етапі переходу від індустріального до постіндустріального типу суспільства, незважаючи на численні декларації, що такий перехід вже здійснився. Досі не сформувалася система меритократії (за Д. Беллом, основна риса постіндустріального суспільства [19]), за якої соціальне становище людини обумовлюється виключно її інтелектуальним потенціалом і здатністю генерувати нові знання.

І знову повертаємося до укладання колективних монографій. Маючи певні (інколи багаторічні) напрацювання, науковці з легкістю адаптують їх до чинних вимог наукових видань. Та за який час? Наш досвід засвідчує різку відмінність у ставленні вітчизняних (українських) та зарубіжних (європейських) колег до адаптації власних напрацювань до вимог монографій. Якщо українському науковцю, при всіх названих вище видах діяльності, на це потрібно не більше двох тижнів, то для європейських колег (Західна та Центральна Європа) цей період триватиме від двох місяців і більше, а окремі представники Східної Європи не вбачають за необхідне адаптувати власні тексти до чинних вимог взагалі. Не дискутуючи про причини, засвідчимо високу працездатність вітчизняних науковців, відповідальність та готовність виконувати понаднормові навантаження, що, з одного боку, спричиняє стресогенні ситуації і зрештою, особливо на кінець навчального року, конфліктогенність і часткове професійне вигорання; а з іншого – є

засвідченням проз'юмеризму (Дж. Ходжсон, 2001), за якого стираються відмінності між вільним і робочим часом, оскільки виробнича діяльність на основі творчої праці стає формою безпосереднього задоволення духовних потреб особистості, спрямованих на саморозвиток, самовдосконалення, самовираження. Таким чином, з одного боку, спостерігаємо ситуацію, за якої потенційні продуценти нового знаннєвого продукту в таких умовах так і залишаються потенційними, а новий знаннєвий продукт напрацьовується іншими країнами, націями, інтернаціональними колективами транскордонних корпорацій, які взмозі створити інші умови науковцям для продукування нового знаннєвого продукту; а з іншого – саме проз'юмеризм є ознакою генераторів нового знаннєвого продукту.

Отже, саме “знаннєва інтенсивність” визначає інтелектуальний капітал, що, в свою чергу, сприяє розвитку інтелектуальної економіки, яка визначає місце (лідер – аутсайдер) країни, нації, транснаціональної корпорації тощо. Дослідження явищ і феноменів освіти неможливо без інтеграції знань з різних галузей та сфер, а дослідження університетської освіти передбачає інтеграцію філософського, освітнього, економічного, технічного (технологічного, інженерного), природничого (екологічного, ноосферного), політичного (націс- та державотворчого), юридичного (нормативно-правового, економіко-правового), культурологічного, історичного, соціономічного та ін. знання, що дає змогу продукувати інноваційний інтелектуальний продукт як основу нових технологій розвитку, які передбачають лідерство в освіті, підвищення рівня “знаннєвої інтенсивності” та інтелектуального капіталу, сформованою системою меритократії.

Джерела:

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник / В. Д. Базилевич. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 431 с.
2. Богущкий Ю. П. Українська культура в європейському контексті / Ю. П. Богущкий, В. П. Андрущенко, Ж. О. Безвершук, Л. М. Новохатько. – К. : Знання, 2007. – 679 с.
3. Бордовская Н. В. Педагогика : учебное пособие / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер, 2006. – 304 с.

4. Вища освіта як фактор подолання ціннісного розколу в Україні : монографія (рукопис) / авт. кол. : З. Самчук (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, О. Бульвінська та ін. – К., 2015. – 377 с.
5. Вища освіта України : ризики, сподівання, успіхи : монограф. / редкол. : М. Б. Свтух, Л. Г. Горяна, Н. О. Терентьева. – К. : Інтерсервіс, 2015. – 420 с.
6. Жилияев І. Б., Ковтунець В. В., Сьомкін М. В. Вища освіта України : стан та проблеми / І. Б. Жилияев, В. В. Ковтунець; М. В. Сьомкін. – К. : Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 с.
7. Кремень В. Г. Проблеми якості української освіти в контексті цивілізаційних змін / В. Г. Кремень // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 8–15.
8. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – 2-е вид. – К. : Т-во “Знання” України, 2011. – 520 с.
9. Курбатов С. В. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів : монографія / С. В. Курбатов. – Суми : Університетська книга, 2014. – 262 с.
10. Оптимізація циклу соціально-гуманітарних дисциплін у вищій освіті України в контексті євроінтеграції : монографія / Б. А. Воронкова, М. А. Дебич, Н. М. Дем’яненко, Н. О. Дівінська та ін.]; За заг. ред. Г. В. Онкович. – К., 2014. – 326 с.
11. Півнева Л. Академічна нечесність та політична культура : порівняльний досвід (Україна – США) / Любов Півнева // В кн. : Покликання університету : зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Гомілко. – К. : РІА “ЯНКО”, “ВЕСЕЛКА”, 2005. – 304 с. – С. 105–109.
12. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2011 році [Електронний ресурс] / Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2011 році : Висновки і додатки // Режим доступу : <http://www.dkni.gov.ua/images/stories/>
13. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні : інформаційно-аналітичний огляд / Укладачі : Т. Добко, І. Золотарьова, С. Калашнікова, В. Ковтунець, С. Курбатов, І. Линьова, В. Луговий, І. Прохор, Ю. Рашкович, І. Сікорська, Ж. Таланова, Т. Фініков, С. Шаров; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового. – К. : ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2015. – 84 с.
14. Слюсаренко О. М. Розвиток найвищого університетського потенціалу в умовах глобалізації : монографія / О. М. Слюсаренко. – К. : Пріоритети, 2015. – 384 с.
15. Стратегія сталого розвитку : підручник / [В. М. Боголюбов, М. О. Клименко, Л. Г. Мельник, В. А. Прилипка, Л. В. Клименко]. За ред. В. М. Боголюбова. – Херсон : Олді-плюс, 2012. – 446 с.
16. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи / монографія (рукопис); за

заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра екон. наук., проф.
І. М. Грищенко. – К., 2015. – 236 с.

17. Теоретико-методологічні основи модернізації природничої й інженерної вищої освіти в умовах інноваційно-технологічного розвитку суспільства : монографія (рукопис) / К. Корсак, Ю. Корсак, З. Тарутіна, А. Похресник, Г. Козлакова, А. Гуржій та ін. Серія “Модернізація вищої освіти : світоглядно-педагогічні проблеми”. – К., 2014. – 202 с.

18. Феномен університету в контексті “суспільства знань” : монографія (рукопис) / В. П. Андрущенко, І. М. Предборська, Є. А. Пінчук, І. В. Степаненко та ін.]. – К., 2014. – 256 с.

19. Bell D. Notes on Post-Industrial Society / D. Bell // The Public Interest. – 1967. – № 7. – P. 102.